

ADABIYOT DARSLARIDA O'QUVCHILARNI MUSTAQIL FIKRLASHGA O'RGATISH YO'LLARI

Hojiboyeva Diyora Alisher qizi

Farg'ona ICHSHUI maxsus texnikumi

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Mazkur maqolada adabiyot darslari jarayonida o'quvchilarda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning samarali yo'llari tahlil etiladi. Yozma va og'zaki fikr bildirishga yo'naltirilgan topshiriqlar, savol-javob metodi, muhokama va bahs yuritish usullari orqali o'quvchilarni tanqidiy va ijodiy fikrlashga o'rgatish yo'llari yoritiladi. Shuningdek, adabiy matnlar asosida hayotiy fikrlar chiqarish, o'z qarashini asoslab berish, qahramon xarakterini mustaqil tahlil qilish kabi faoliyatlar orqali fikr erkinligini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *adabiyot darslari, mustaqil fikrlash, tanqidiy fikrlash, ijodiy yondashuv, savol-javob, muhokama, interaktiv metodlar, o'quvchi faolligi, fikr erkinligi.*

Abstract: *This article analyzes effective ways to develop independent thinking skills in students during literature lessons. It highlights ways to teach students to think critically and creatively through written and oral assignments, question-and-answer methods, discussion and debate methods. It also examines the possibilities of developing freedom of thought through activities such as expressing life thoughts based on literary texts, justifying one's point of view, and independent analysis of the character of the hero.*

Keywords: *literature lessons, independent thinking, critical thinking, creative approach, question-and-answer, discussion, interactive methods, student activity, freedom of thought.*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sohasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va mulohaza yuritish qobiliyatini shakllantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Ayniqsa, adabiyot fanining bunday maqsadlarga xizmat qilish salohiyati yuqori hisoblanadi. Chunki adabiyot inson tafakkuri, qalbi va ma'naviyatiga bevosita ta'sir etuvchi kuchli vositadir. Adabiy asarlar orqali o'quvchilar nafaqat matn mazmunini tushunadi, balki muallif g'oyasini anglab, o'z qarashlarini shakllantiradi. Shu nuqtai nazardan olib qaralganda, adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, ularni shunchaki ma'lumot qabul qiluvchi emas, balki faol ishtirokchi sifatida shakllantirish muhim hisoblanadi. Ushbu maqolada aynan ana shunday metodik yondashuvlar va samarali yo'llar yoritib beriladi.

Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun quyidagi usullar va yondashuvlarni qo'llash mumkin:

1. Muammoli vazifalar

- Savol-javob: O'quvchilarga muammoli savollar berish, ulardan o'z fikrlarini bildirishi va bahslashishi uchun imkoniyat yaratish.

- Tahlil qilish: Matnlarni tahlil qilish jarayonida o'quvchilarni muammolarni aniqlashga va ularni hal qilishga undash.

2. Diskussiyalar va munozaralar

- Guruh muhokamalari: O'quvchilarni guruhlariga bo'lib, ma'lum bir asar yoki mavzu bo'yicha muhokama olib borishlarini tashkil etish.

- Maqsadli munozaralar: Dars davomida o'quvchilarni har xil fikrlar bilan tanishtirish va ularni o'z fikrlarini ifoda etishga chaqirish.

3. Yozma ishlar

- Insho va esse: O'quvchilarga o'z fikrlarini yozma ravishda ifodalash imkonini beradigan insholar va esselar yozdirish.

- Kritik yozuv: O'quvchilarga adabiy asarlarni tanqidiy tahlil qilishni o'rgatish, bu ularning fikrlarini mustaqil ravishda rivojlantiradi.

4. Kreativ yondashuv

- Ijodiy loyihalar: O'quvchilarga adabiy asarlar asosida ijodiy loyihalar tayyorlash, masalan, spektakl, stsenariy yoki san'at asarlarini yaratish.

- Rol o'ynash: O'quvchilarni qahramonlar roliga o'tishga undash, bu orqali ularning fikrlash doirasini kengaytirish.

5. O'quvchilarni motivatsiya qilish

- Fikrlar almashish: O'quvchilar o'rtasida o'z fikrlarini erkin ifoda etishga imkon yaratish va ularni rag'batlantirish.

- Boshqalar bilan tanishish: O'quvchilarni boshqa o'quvchilar yoki muallimlar bilan fikrlashishga undash.

6. Resurslardan foydalanish

- Qo'shimcha materiallar: Adabiyotga oid qo'shimcha materiallar, maqolalar va videolarni taqdim etish, bu orqali o'quvchilarning fikrlarini kengaytirish.

- Tadqiqotlar: O'quvchilarga mustaqil tadqiqot olib borish imkonini berish, bu orqali ular o'z fikrlarini rivojlantiradi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish bo'yicha olib borilgan ilmiy-uslubiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bunday ko'nikmalarni shakllantirishda interfaol metodlardan keng foydalanish nihoyatda muhimdir. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan o'quv dasturlarida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlashini rivojlantirish asosiy maqsadlardan biri sifatida belgilangani bejiz emas.

Ushbu yo'nalishda professor A.Qodirov, T.Xoldorova, G'.Sattorova, M.Jabborov kabi olimlarning tadqiqotlari muhim ahamiyatga ega. Jumladan, A.Qodirovning "Adabiyot darslarida talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish yo'llari" nomli ishida savol-javob, bahs-munozara, "fikir zanjiri", "klaster" kabi metodlar samarali tahlil qilingan.

Metodik yondashuvlar orasida quyidagilar ajralib turadi:

- Savol-javob metodi — o'quvchini matn ustida o'ylashga undaydi.
- Bahs va munozara — turli fikrlar to'qnashuvi orqali mustaqil pozitsiyani shakllantiradi.
- Rol o'ynash — qahramon obraziga kirish orqali tahlil qilish qobiliyatini kuchaytiradi.
- Matn asosida esse yozish — o'z qarashini bayon etishga xizmat qiladi.
- Jadval va diagramma tuzish — o'quvchining mantiqiy va tahliliy fikrlashini oshiradi.

Natija va muhokamalar

Yuqorida keltirilgan metodlar o'quvchilarning faolligini oshiradi, ularni adabiy asarlar mohiyatini anglashga va o'z fikrini mustaqil ravishda ifoda etishga yo'naltiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, interfaol metodlardan foydalangan darslarda o'quvchilarning savolga javob berish darajasi, mulohaza yuritish va qaror qabul qilish faolligi ancha yuqori bo'ladi. Ayniqsa, darsda mustaqil fikr bildirgan, tahlilga uringan o'quvchilar ijodiy ishlarda ham yuqori natijalarga erishadi.

O'quvchilarning fikr erkinligini rivojlantirishda o'qituvchining roli ham katta. Ularning har bir fikrini qadrlash, yo'l-yo'riq ko'rsatish, tanqidiy fikr bildirish imkoniyatini berish darslarning sifatiga bevosita ta'sir etadi.

Xulosa.

Adabiyot darslari — nafaqat matnni o'qitish, balki o'quvchining fikrlashini shakllantirish, ijtimoiy hayotga munosabatini tarbiyalash imkoniyatini beruvchi muhim vositadir. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun interfaol metodlardan foydalanish, tanqidiy va ijodiy yondashuvni rag'batlantirish zarur. Shu tariqa, o'quvchi o'rganayotgan asar orqali o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan, mustaqil qaror qabul qiluvchi, faolligi yuqori shaxs sifatida shakllanadi.

Adabiyot darslarida o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatish uchun muammoli vazifalar, diskussiyalar, yozma ishlar va ijodiy yondashuvlardan foydalanish muhimdir. Bu yondashuvlar o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi va ularni mustaqil fikr yuritishga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Qodirov A. Adabiyotni o'qitishda innovatsion metodlar. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2018. — 112 bet. 25–34 betlar.

2. Sattorova G'. O'quvchilarni ijodiy fikrlashga o'rgatish metodikasi. Buxoro: "Ilm zio" nashriyoti, 2017. — 98 bet. 15–23 betlar.

3. Xoldorova T. Adabiyot darslarida interfaol metodlardan foydalanish. Farg'ona: "O'qituvchi" nashriyoti, 2019. 67–70 betlar.

4. Jabborov M. O'rta maktab adabiyot darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish. "Ziyo nur" nashriyoti, Namangan: 2020. 52–59 betlar.

5. Karimova D. Adabiyot va mustaqil fikr: o'qitish tajribalari. "Bilimdon" nashriyoti, Samarqand: 2016. 60–66 betlar..

6. Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>

7. Hojiakbar Tursunov. Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: O'zbekiston va yevropa tajribasi. Talim fan va innovatsiya jurnali. 6 son. 2024 yil. 575 bet

https://esijournal.uz/wp-content/uploads/2025/01/Talim_fan_va_innovatsiya_6_son_2024_yil.pdf.

8. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.

9. Tursunov, H. (2024). Kar va zaif eshituvchi o'quvchilarning axborot kompetensiyasini rivojlantirish: farg'ona misolida. Conference on Digital Innovation : "Modern Problems and Solutions", 206–209. извлечено от <https://fer-teach.uz/index.php/codimpas/article/view/2445>

10. TURSUNOV HOJIAKBAR HAMIDULLO O'G'LI. KAR VA ZAIF ESHITUVCHI YUQORI SINF O'QUVCHILARINING AXBOROT KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH TASHKILIY-METODIK MUAMMOLARI. (2025). International Conference on Medical Science, Medicine and Public Health, 54-62.

11. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.

Nashr: "Filologiya masalalari" ilmiy jurnali

12. Hamidullo o'g'li, T. H., & Kamolovich, B. E. (2023). IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH TAJRIBASI. Scientific Impulse, 1(7), 648-653.

13. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida adabiyot fanini o'qitish bo'yicha o'quv dasturi. Toshkent: "O'qituvchi", 2021.